

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Особливості прояву емпатії асистента вчителя
закладу загальної середньої освіти

Виконала студентка групи СО-4 (1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Будник Олександра Юріївна
Керівник: А.В. Турубарова
Рецензент: Л. К. Велитченко
Нормоконтроль _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 52 с., 3 табл., 4 рис., 40 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – емпатія асистента вчителя.

Мета роботи полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні особливостей прояву емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти, розробці практичних рекомендацій асистентові вчителя щодо розвитку емпатії.

Методи дослідження: теоретичні (вивчення, аналіз та узагальнення теоретичного матеріалу); емпіричні (метод експерименту, анкетування); статистичні (кількісна і якісна обробка даних).

Наявність емпатії у педагога має велике значення в процесі педагогічної взаємодії. Особливу важливість емпатія відіграє в інклюзивному просторі. Педагоги, які контактують з особливими дітьми повинні мати розвинену емпатію та вміння співпереживати, співчувати.

Педагогічна емпатія є складним, особистісним утворенням, яке має за мету забезпечити результативність дій вчителя за рахунок позитивного сприймання учня, розуміння його емоцій та керувати ними, прогнозування поведінки учня. Педагог, який схильний до емпатії може проявляти її у формі співчуття, чуйності, співпереживання, емоційної єдності та співучасті. Такий педагог має змогу розвивати високоморальну, творчу та всебічно розвинену особистість учня.

ЕМПАТІЯ, ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА, АСИСТЕНТ ВЧИТЕЛЯ,
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ, ЕМПАТІЯ, ПЕДАГОГ, ПЕДАГОГІЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ.

ВСТУП

Актуальність теми. Роль емпатії в особистісному розвитку тривалий час є предметом наукових досліджень. Це пов'язано з тим, що емпатія суттєво впливає на особистість в цілому. Вона підвищує продуктивність та ефективність її діяльності. Емпатію вважають важливим чинником індивідуального та професійного розвитку особистості. Науковці стверджують, що емпатія є необхідною умовою розвитку емоційної зрілості особистості та міжособистісного взаєморозуміння. Емпатія сприяє розвитку гуманних і тактовних відносин між людьми.

У сучасному суспільстві інклюзивна освіта набуває все більшої поширеності, через тенденцію до порушення розвитку у дітей. Педагоги, які працюють з особливими дітьми повинні мати певні риси та навички. Емпатійне співчуття та співпереживання є мотивом вибору та успішної реалізації фахівця у професіях допомагаючого типу, до яких, зокрема, належить асистент вчителя. Від наявності емпатійних відчуттів в структурі особистості асистента вчителя залежить його спрямованість на педагогічну діяльність.

Емпатія стала об'єктом вивчення у роботах таких науковців у галузі психології: Є. Булгак, О. Вавринів, О. Демчук, С. Дерев'янка, Л. Журавльова, С. Кравчук, С. Кузьмін, Л. Ніколаєв, Т. Павлюк, Н. Підбуцька, В. Полянська, В. Сторож, А. Узлова, Я. Чаплак, Г. Чуйко та ін. Вчені характеризують емпатію як здатність розуміти почутті, емоції інших людей тощо; вміти співпереживати.

Особливості прояву емпатії педагогів закладів загальної середньої освіти були розглянуті у працях наступних вчених: Л. Довгаль, І. Зайченко, Л. Клочек, І. Матяш, О. Міненко, Т. Перетяцько, О. Хуртенко, О. Чекстере та інші. На думку науковців, емпатія є ключовим компонентом професійної свідомості педагога. Але на сьогодні не повною мірою досліджена проблема прояву емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти.

Отже, все вищезазначене і обумовило вибір теми бакалаврської роботи «Особливості прояву емпатії асистента вчителя закладу загальної середньої освіти».

Об'єкт дослідження – емпатія асистента вчителя.

Предмет дослідження – особливості прояву емпатії асистента вчителя інклюзивного класу

Мета роботи полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні особливостей прояву емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти, розробці рекомендацій асистентові вчителя щодо розвитку емпатії.

Реалізація поставленої мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності поняття «емпатія» у науковій літературі.

2. Розглянути особливості прояву емпатії педагогів закладів загальної середньої освіти.

3. Емпірично дослідити рівень сформованості емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти.

4. Розробити практичні рекомендації асистентові вчителя щодо розвитку емпатії.

У даній роботі використовуються такі методи дослідження:

1) теоретичні: методи аналізу психологічної наукової літератури з проблеми дослідження, узагальнення та систематизація;

2) емпіричні: констатувальний експеримент, анкетування, психодіагностичні методи (методика «Діагностики рівня емпатії» за В. Бойко, методика «Рівень емоційного відгуку» за А. Меграбяном і Н. Епштейном та методика визначення рівня емпатії за І. Юсуповим).

Методологічним підґрунтям дослідження є:

– положення психологічної науки про природу і сутність емпатії (С. Аш, В. Бойко, Т. Гаврилова, К. Роджерс, О. Саннікова, Т. Шибутані);

- кореляти, функціональні особливості та роль емпатії у розвитку особистості (О. Бодальов, Т. Гаврилова, Т. Пашукова, І. Юсупов);
- дослідження емоційного розвитку, чутливості, сприяння та співпереживання (Л. Джрназян, А. Кошелева, Я. Неверович, Л. Стрелкова);
- дослідження аспектів розвитку емпатії та її компонентів (Л. Алексеева, С. Борисенко, Л. Виговська, Т. Гаврилова, Л. Стрелкова, І. Юсупов);
- вплив різних факторів на процес виховання емпатії (Р. Агавелян, Г. Михайліченко).

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні та систематизації наукових підходів до проблеми особливостей прояву емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти.

Практична значущість роботи полягає в тому що результати емпіричного дослідження можуть бути використані практичними психологами в своїй професійній діяльності. Розроблені практичні рекомендації будуть корисними для адміністрації закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, асистентам вчителя.

Апробація результатів дослідження відбулася на III міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» 12-13 травня 2022 року м. Запоріжжя.

Дослідження проводилось на базі Запорізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №15 Запорізької міської ради Запорізької області та центру комплексної реабілітації дітей з інвалідністю та дітей, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, який є структурним підрозділом комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань). Загальний обсяг становить 52 сторінках, з них основний зміст роботи викладено на 37 сторінках.

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел та проведене емпіричне дослідження дозволили сформулювати ряд висновків.

1. Здійснивши теоретичний аналіз сутності поняття «емпатія» у науковій літературі, ми дійшли висновку, що емпатія – це здатність людини відчувати емоції іншої людини, зберігаючи свою лінію поведінки, при цьому співпереживаючи. Емпатія є основним механізмом розвитку міжособистісного емоційного інтелекту для успішності спілкування та соціальної взаємодії. Треба відмітити, що у науковій літературі відсутнє однозначне визначення поняттю «емпатія». В психологічній науці це поняття розглядають у п'яти напрямках:

- процес розуміння психічного стану іншої людини;
- вміння поставити себе на її місце і відчувати все (думки, почуття, сенси, ін.), як відчуває ця людина;
- переживання цього стану разом з нею так, ніби вона сама все відчуває;
- співчуття до іншої людини з приводу її страждання, що трансформується у бажання їй допомогти;
- у психотерапії додається ще одна ознака емпатії: повідомлення людині, яка переживає негативні події чи життєві ситуації, повноти «входження» психотерапевта у її емоційний стан, що клієнта насправді чують і розуміють.

Виділяють такі типи емпатії як: емоційна, когнітивна, раціональна, інтуїтивна, предикативна. Формами емпатії можуть бути співчуття та співпереживання.

2. Розглянувши особливості прояву емпатії педагогів закладів загальної середньої освіти, ми можемо зробити висновок, що наявність у педагога емпатії є важливою умовою для повноцінного розвитку на навчання особистості учня. Педагогічна емпатія – це складне, особистісне утворення, яке має за мету забезпечити результативність дій вчителя за рахунок позитивного сприймання

учня, розуміння його емоцій та керувати ними, прогнозування поведінки учня. Емпатичними проявами педагога по відношенню до учня можуть бути: співчуття, чуйності, співпереживання, емоційної єдності та співучасті тощо.

Педагогічна емпатія складається з чотирьох компонентів:

- когнітивний (знання про емпатію як механізм взаєморозуміння, усвідомлення її значущості у педагогічному спілкуванні; знання психології дитини та уміння їх використовувати у ситуації спілкування з вихованцем; знання правил емпатійного слухання та інших умов емпатійного спілкування, володіння методикою формування у дітей емпатійних якостей);

- емоційний (уміння визначити емоційний стан дитини; уміння виявляти власні почуття та емоції; здатність до співпереживання та емоційної ідентифікації); поведінковий (уміння орієнтуватися у ситуації спілкування з дитиною, вирішувати конфліктну ситуацію з позиції емпатії);

- мотиваційний (емпатійна спрямованість мотивації взаємостосунків педагога та вихованця у педагогічному спілкуванні, потреба у взаємній емпатії).

3. Проведене емпіричне дослідження рівня сформованості емпатії у асистента вчителя закладу загальної середньої освіти дозволило констатувати, що у більшості випробуваних (70%) асистентів вчителя переважає середній рівень емпатії. Це свідчить про те, що вони не належать до надто чутливих осіб. Вони відчують труднощі у прогнозуванні розвитку стосунків між людьми, тому трапляється, що вчинки людей здаються їм несподіваними. В них немає розкнутості почуттів, і це заважає їм повноцінному сприйняттю людей. Також було виявлено переважання раціонального каналу емпатії у 50% випробуваних, що вказує спонтанний інтерес до іншого, відкриття шлюзів емоційного та інтуїтивного відображення партнера. У раціональному компоненті емпатії не шукають логіку або мотивацію інтересу до іншого. Партнер привертає увагу своєю буденністю, що дозволяє виражає емпатію неупереджено виявляти його сутність.

4. На основі результатів емпіричного дослідження та аналізу наукової літератури з проблеми розвитку емпатії були розроблені практичні рекомендації асистентові вчителя щодо розвитку емпатії. Рекомендації були складені на основі досліджень таких науковців як Л. Журавльова, І. Матійків, О. Бабюк, О. Олійник, Н. Москвіна та Р. Чубук. В рекомендаціях були надані теоретичні поради та практичні вправи, які спрямовані на розвиток емпатійних почуттів. Запропоновані практичні рекомендації допоможуть асистентам вчителя розвивати свою емпатію, керувати нею, краще розуміти емоційні стани своїх учнів. Наукова робота не вичерпує всіх аспектів проблеми і тим самим створює основу для подальших досліджень.